

TUIJA MONONEN

Itä-Suomen yliopisto, Karjalantutkimuslaitos

Onko maaseutu tarvitsija vai mahdollistaja? Haastateltavana Eeva Hellström

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra käynnisti vuoden 2010 alussa Maamerkit –ohjelman, joka on saanut nimensä maaseudun merkityksistä. Sitra on uusi toimija suomalaisessa maaseudun kehittämisen ja tutkimuksen kentässä. Miksi Suomi tarvitsee tätä ohjelmaa, mitkä ovat sen tavoitteet, mikä siinä on uutta? Näihin kysymyksiin vastaa johtaja Eeva Hellström.

Miten olet päätenyt tähän tehtävään?

– Olen taustaltani metsänhoitaja ja väitellyt ympäristöekonomiasta. Vedin kymmenen vuotta Päättäjien metsäakatemiaa, jossa syntyi oivallus luonnonvara-alan laajemmasta merkityksestä. Teimme aloitteen kokonaisvaltaisesta luonnonvarakysymykseen tarttumisesta valtakunnan tasolla. Sitra käynnisti kansallisen luonnonvarastrategian laadinnan ja tulin koordinoimaan sitä keväällä 2008. Sen jälkeen olen jatkanut ensin Maamerkit-ohjelman valmistelun vetäjänä ja nyt sitten ohjelman johtajana. Vaikka en ole taustaltani maaseudun kehittäjä ja asiantuntija, minulla on ollut kytköksiä aiheeseen muun muassa metsäsiisoiden ja maaseutuyrittäjyyden neuvottelukunnan kautta. Toivonkin, että osaamiseni luonnonvara-alalta ja yhteiskunnallisista ympäristökysymyksistä laajemmin toisi ohjelmaan tuoreita näkökulmia.

Entä miten maaseutu päätyi ohjelmaksi?

– Tämä on Sitralle uusi temaattinen alue. Osallistimme suomalaisia tuomaan ideoita verkossa kansallisesti laajoista ja tärkeistä tulevaisuusteemoista. Saimme suomalaisilta noin 2 500 ehdotusta, joita ryhmiteltiin ja niistä haettiin painopisteitä. Tärkeimmistä esiinnoisseista teemoista järjestettiin työpajoja, joissa keskustelimme sidosryhmien kanssa, voisiko Sitra tuoda niihin jotain lisäarvoa. Käynnistettäväksi valikoitui näin kaksi ohjelmaa. Näistä toinen oli Maamerkit-ohjelma ja toinen julkishallinnon johtamisen kehittämisohjelma. Maamerkit-ohjelma on siten tulos pitkästä, avoimesta ja osallistavasta ideointiprosessista ja sidosryhmäkeskusteluista, joissa on yritetty hahmottaa Suomen kannalta tärkeitä kysymyksiä ja joihin Sitra toimijana voisi tuoda jotain lisäarvoa.

Mikä voisi olla tuo Sitran tuoma lisäarvo?

– Rahoitusmielessä Sitra ei tuo kovinkaan suurta pottia maaseudun kehittämisen kokonaisuuteen, joten arvo ei voi tulla sieltä. Vahvuutemme on ehkä siinä, että olemme itsenäinen, riippumaton ja ennakkoluuloton toimija. Voimme rahoittaa sellaisia hankkeita ja tehdä riskialttiita ja innovatiivisia kokeiluja, joihin muista rahoituslähteistä voi olla vaikea saada

rahaa. Se on yksi tuomamme lisäarvo. Toiseksi Sitra voi tuoda kentälle monialaista osaamista ja poikkisektoriaalista, tulevaisuusnäkökulmaa. Vahvuutemme on yhteistyömahdollisuuksissa Sitran muiden ohjelmien, kuten energiaohjelman, kanssa. Monialaisuus näkyy myös kymmenhenkisessä ohjelmatiimissämme. Mukana on ammattimaista maaseutuosaamista, mutta suurin osa osaamisesta tulee muilta sektoreilta. Olemme kuin erilaisten näkemysten sulatusuuni. Toivottavasti osaamme ammentaa siitä lisäarvoa. Siihen meillä on aikaa vuoden 2014 loppuun asti, jolloin ohjelma päättyy.

Eli kun monet maaseudun kehittämiserärahat ovat tiukasti sidottuja erilaisiin ohjelmiin, niin te olette siitä vapaita?

– Kyllä, sidonnaisuutemme tulevat lähinnä Sitran strategiasta, jonka mukaan toimimme kansalaisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäjänä ja kestävästi yhteiskunnan mahdollistajana. Meillä ei ole muodollisia kytköksiä maaseutu- tai aluepolitiikkaan, mutta toki toivomme mahdollisimman hyvää yhteistyötä politiikan toimijoiden kanssa. Toivomme, että saisimme liikkeelle innovatiivisia kokeiluja ottamalla vastaan aloitteita tuoreista hankeideoista. Valmistelussa niitä onkin useampia, mutta koska niistä ei ole tehty päätöksiä, en voi valitettavasti mainita esimerkkiä. Emme kuitenkaan rahoita normaalia kehittämistoimintaa, vaan etsimme innovatiivisia timantteja, jossa voi olla mukana myös riski. Tietenkin niiden pitää olla temaattisesti fokukseemme mukaisia.

Kenelle Maamerkit-ohjelmaa tehdään?

– Tulevaisuuden Suomelle. Emme niinkään ratko maaseudun asukkaiden tämän päivän ongelmia, vaan mietimme miltä tulevaisuuden maaseutu voisi näyttää ja miten se voisi uudistua niin, että se vastaisi entistä paremmin tulevaisuuden kysyntään. Aikajänneemme ulottuu pitkälle. Viime talvena organisointiin Sitran koordinoimana Suomen elinvoiman lähteet –prosessi, jossa pohdimme suomalaisten vaikuttajien kanssa yhteiskunnassamme tarvittavia muutoksia. Prosessissa tuli esille kokonaisvaltainen tarve siirtyä Suomessa teollisen ajan ajattelutavoista ja toimintamalleista ihmis- ja ratkaisukeskeisiin palveluyhteiskunnan toimintamalleihin. Maamerkit-ohjelmassa pohdimme, mikä on maaseudun rooli tässä muu-

toksessa – mitä sillä on annettavana, mitä se voi oppia ja miten uudistua? Emme siis yritä määrittellä maaseutua valmiiksi.

Miten voi toimia maaseutuohjelmassa, jos maaseutua ei määritellä?

– Jokaisella suomalaisella on oma mielipiteensä siitä, mikä on maaseutua ja mikä ei ole. Elämme ikään kuin välitilassa, jossa ei ole toimivia määritelmiä. Sitra hyväksyy maaseudun todella moni-ilmeisenä ja haluaa nostaa esiin moninaisia merkityksiä. Joillekin maaseutua on se, mikä näkyy täältä Ruoholahden tornista ja monet suomalaiset pitävät moderneja lomakyliä maaseutuna. Osalle suomalaisista avokaiivos voi olla maisemallisesti maaseutua. Tämä on hyvin yksilöllistä. Mutta se, mitä ymmärrämme tänä päivänä maaseudulla, ei ole se, miten me maaseudun huomenna ymmärrämme. Voi olla, että tulevaisuuden maaseutu pitää määrittää ihan eri tavalla kuin nykyinen maaseutu.

Tästä tullaan yhteen olennaiseen pointtiin. Jos tarkoituksena on kohdistaa kehittämistoimet maaseutuun, niin silloin pitää tietää, mitä maaseutu on. Mutta jos rakennamme tulevaisuuden maaseutua, nykyiset määritelmät rajoittavat ajattelua. Maamerkit-ohjelmassa lähdimme siitä, että emme rajaa maaseutua ja kohdenna toimia siihen, vaan mietimme, miten tulevaisuuden maaseutu – oli se missä tahansa, minkälainen ja minkä kokoinen tahansa – voisi luoda hyvinvointia kaikille suomalaisille. Maaseudun määrittelyllä myös helposti rajataan ketkä ovat maaseututoimijoita. Teemme töitä erilaisten toimijoiden kanssa ja siksi osa yhteistyökumppaneistamme on maaseututoimijoita ja osa aivan muita. Mielestäni ohjelman vahvuus ja rikkaus tulee siitä, että yhdistämme yllättäviä toimijoita keskenään. Olemme onnistuneet silloin, kun saamme herätettyä kysymyksiä myös sellaisten toimijoiden parissa, jotka eivät olleet asiasta aiemmin kiinnostuneita.

Kuten olet huomannut, suomalaisella maaseutu-toimijoiden kentällä on perinteensä ja pitkän linjan toimijansa. Miten teidät on otettu vastaan, olette kuitenkin uusi toimija tuolla kentällä?

– Sitran kiinnostus maaseutua kohtaan on koettu hyvänä asiana. Jokaisella toimijalla on tietenkin omat näkemyksensä siitä, miten pitäisi toimia, mihin tart-

Eeva Hellström ja Kirsi Karhio pohtivat Maamerkit –ohjelman tulevia sisältöjä suunnittelua tukevassa aluetyöpajassa Joensuussa 29.10.2009. Muut työpajat järjestettiin Jyväskylässä ja Seinäjoella. Kuva: Tuija Mononen

tua ja panostaa ja mitä pitäisi tehdä. On tärkeää pysyä tekemään asioita, joita ei välttämättä muualla tehdä ja asioita, joille ei ole valmiita rahoituslähteitä. Ne eivät aina ole niitä päivänpolttavia ja kiireisiä arjen ratkaisuja, joihin monien mielestä pitäisi tarttua. Me pyrimme katsomaan pitkäjänteisesti tulevaisuuteen. Emme aseta tälle ohjelmalle mitään väestötavoitteita, maaseudun työpaikkatavoitteita tai muitakaan vastavia. Lähdemme siitä, että tulevaisuuden maaseutu voi olla erikokoinen kuin tänä päivänä, tai se voi sijaita eri alueella. Siellä voi olla hyvin erilaisia toimintoja ja aivan erilaiset liiketoiminnot voivat olla voimissaan kuin ne, mitä me tänä päivänä ymmärrämme maaseutuelinkeinoilla. Emme lähde turvaamaan nykyisiä rakenteita, vaan lähdemme liikkeelle uudistumisesta, tulevaisuuden kysynnästä ja yritämme löytää uusista rakenteista vahvuustekijöitä sen nostamaan kysyntään vastaamisessa. Ohjelmassa ei pyritä ratkomaan ongelmia.

Suljeteko silmät maaseudun ongelmilta ja ihmisiltä, joilla ei mene hyvin?

– Haluan korostaa, että tässä ei ole kysymys joko-tai -ajattelusta, vaan ehdottomasti sekä-että. On olemassa tämän päivän haasteita, joissa tarvitaan ripeää toimintaa. Samaan aikaan pitää miettiä tulevaisuutta ja uudistumista pitkäjänteisesti. Ei ole kysymys siitä, etteivätkö molemmat näkökulmat olisi mielestämme tärkeitä. Kysymys on roolista. Maaseudun kehittämisessä on jo valtava määrä toimijoita ja rahaa liikkeellä. Haluamme olla kuulolla ja ymmärtää tämän päivän kysymyksiä. Sitran rooli ja tehtävä on kuitenkin rakentaa ja kehittää pitkäjänteisesti tulevaisuuden menestyvää Suomea. Maamerkit-ohjelman strateginen valinta on pohtia, mikä on maaseudun rooli siinä.

Mitä kaikkea ohjelmassa on tapahtunut tähän mennessä?

– Olemme kevään aikana käynnistäneet kourallisen

**“Maaseutu ei voi menestyä, jos suomalaiset eivät pidä sitä tärkeänä ja koe sillä olevan nykyaikaan sopivaa roolia. Jos maaseutu pystyy tarjoamaan ihmisille merkityksiä, silloin siitä ollaan kiinnostuneita, sitä kautta se menestyy ja siihen panostetaan”, sanoo Maamerkit-ohjelman johtaja Eeva Hellström.
Kuva: Sitra**

hankkeita. Olemme saaneet paljon ideoita ja ehdotuksia eri puolilta, mitä jalostamme ja osasta syntyy hanke, osasta ei. Olemme halunneet lähteä voimakkaasti liikkeelle tulevaisuustiedoista, parhaista käytännöistä ja niiden kartoittamisesta. Olemme rakentaneet hankeklusterin, jossa tiedustelemme, luotaamme ympäristöä ja katsomme tulevaisuuteen, mitä impulsseja sieltä saataisiin. Olemme tehneet ohjelman puitteissa barometrin, jossa kartoitamme kaikkien suomalaisten, emme ainoastaan maaseudun asukkaiden näkemyksiä maaseudusta. Ja barometriä kehitetään. Käynnissä on myös diskurssianalyysi, jossa erityyppisiä lehtiä analysoimalla katsomme siinä, miten maaseutu näyttäytyy julkisessa keskustelussa.

Käynnissä on myös trendianalyysi, jossa selvitämme edelläkävijäyhteisöiden näkemyksiä maaseudusta ja millaisia tulevaisuuden vetovoimatekijöitä maaseutuun liittyy. Siihen liittyen tullaan toteuttamaan maaseudun uudistuvaan ilmeeseen tähtäävää valokuvaus-

kilpailu. Yksi haaste toimintakentässä on nimittäin se, että kun hakee visuaalista materiaalia, kuvapankeista on erittäin vaikea löytää perinteisestä poikkeavaa kuvamateriaalia maaseudusta. Lisäksi olemme käynnistäneet jatkuvan tiedonhankinnan, jossa teemme säännöllistä uuden tiedon syntetisointia, ennakointia ja kansainvälisten esimerkkien kartoitusta. Julkaisemme näistä raportit neljännesvuosittain ja kutsumme toimijoita työpajoihin keskustelemaan siitä, mitä tulokset merkitsevät. Olemme siis keskittyneet tässä alkuvaiheessa aika paljon erilaisten impulssien hakemiseen, mitkä puolestaan tuovat ohjelmaan sisällöllisiä, uusia ajatuksia. Tämä tukee käyttämäämme oppivan ohjelman -konseptia, jossa voimme tarvittaessa uudelleen suunnata ohjelman sisältöä uusia, esiin nousevia teemoja tukevaksi. Uskon, että tulossa on varmasti impulsseja, jotka herättävät aivan uusia toiminnan alueita.

Mihin teemoihin ohjelma nyt tarttuu?

– Ohjelman keskeisenä näkökulmana ovat lähiratkaisut, joita tarkastellaan neljästä näkökulmasta: hyvinvointi, ekotehokkuus, biotalous sekä liiketoimintakonseptit. Lähiruoasta olemme juuri julkaisseet alan liiketoimintaympäristöä analysoivan raportin. Sen pohjalta rakennamme uusia liiketoimintakonsepteja. Green Care -toiminnassa olemme niin ikään lähdössä liikkeelle samasta lähtökohdasta. Ekotehokkuus on hajautuneiden maaseutuyhdyskuntien keskeinen tulevaisuushaaste. Edistämme maaseutuyhdyskuntien energia- ja materiaalihokkuutta muun muassa erilaisilla kokeiluilla.

Hyvinvointiteemoissa näkökulmamme ei ole hyvinvointivaltion palveluiden aseman turvaaminen maaseudulla, vaan kysymys on siitä, minkälaista hyvinvointia maaseutu voi tarjota suomalaisille ja minkälaisia mahdollisuuksia maaseudulle rakentuu tästä kysynnästä. Tässä toimintakentässä käytetään paljon sanaparia maaseudun elinvoimaisuus. Jokainen ymmärtää sen omalla tavallaan, mutta usein törmää siihen, että maaseudun elinvoimaisuus nähdään staattiseksi tilaksi, jossa palvelut ja infra, siis tietyt olosuhteet, ovat voimassa. Itse haluaisin nähdä maaseudun elinvoimaisuuden uudistumiskykyä eli toimintana, en niinkään saavutettuna tilana.

Maaseutuelinkeinoja ja luonnonvaroja on yleensä kehitetty hyvin sektorikohtaisesti. On maataloutta ja metsätaloutta ja nyt mukaan on päässyt bioenergia. Sektoreiden sijaan me katsomme kokonaisuutta. Näemme, että biotalous, raaka-aineista riippumatta, on maaseudun iso, potentiaalinen vahvuus tulevaisuudessa. Tulevaisuuden biotaloutta eivät ole vain suuret keskittyneet teollisuuslaitokset, vaan sen ohella tarvitaan modernia, verkottunutta, mutta paikallista, jalostustoimintaa.

Mitä maaseutu tarvitsee?

– Oikeastaan kysymys on siitä, mitä Suomi tarvitsee. Suomi tarvitsee elinvoimaista, uudistuvaa maaseutua. Maaseutua ei tule nähdä pelkästään hyvinvointipalvelujen ja infran tarvitsijana, vaan niiden vastapainoksi tarvitaan aktiivista ajattelua ja tulevaisuuden tekemistä. Pitää olla kykyä elää tämän päivän trendeissä ja vastata niihin, pitää luoda uutta tulevaisuutta ja olla yritteliästä asennetta, mikä ei tarkoita välttämättä yrittämistä. Näissä on avain. Kysymys on näkökannasta: nähdäänkö maaseutu tarjoajana vai mahdollistajana. Mielestäni paras menestysresepti syntyy näiden tasapainosta. Toinen avain, elinvoimaisuuden ja uudistumiskyvyn lisäksi, on sosiaalinen pääoma. Erityisesti nopeasti muuttuvassa maailmassa sosiaalinen pääoma on menestystekijä, jos se liittyy yhteen erilaisia alueita ja toimijoita. Maaseudulla pitää olla yhteisiä verkostoja, tietopohjaa ja luottamusta muun yhteiskunnan kanssa. Tämä on se toinen mitä menestykseen tarvitaan – kykyä ja ennakkoluulottomuutta katsoa ja luoda yhteistä tulevaisuutta yhteiskunnan muiden toimijoiden kanssa.

Ohjelman verkkosivuilla sanotaan, että vastamalla suomalaisten kysyntään maaseutu menestyy. Onko siis olemassa kysyntää ja nyt maaseudun pitäisi siihen vastata?

– Kyllä, eihän maaseutu voi menestyä, jos sitä ei pidetä tärkeänä. Jos maaseutu pystyy tarjoamaan ihmisille merkityksiä ja siitä ollaan kiinnostuneita, se menestyy ja siihen panostetaan. Maaseudulla on myös monenlaisia liiketoimintamahdollisuuksia. Kysymys ei ole siirtomaa-ajattelusta, että jossain halutaan jotain ja jonkun pitää se antaa, vaan siitä, että jos maaseutu on arvokas ja sillä on merkitystä ja se pystyy tarjoamaan haluttuja palveluja, se menestyy toteuttaessaan näitä tehtäviä.

Ovatko maaseudun ihmiset olleet kiinnostuneita tästä ohjelmasta ja onko heiltä tullut innovatiivisia ideoita?

– Hankeideoiden aloitteita on tullut enemmän organisoituneilta toimijoilta kuin yksittäisiltä ihmisiltä. Kaikki aloitteet eivät myöskään tule maaseudulta. Meille tulevissa aloitteissa heijastuu usein käytännön huoli monista tämän päivän ongelmista. Fokusemme on kuitenkin tulevaisuuden timanteissa – innovatiivisissa, rajoja rikkovissa aloitteissa. Puhutaan paljon siitä, että nykyiset rahoitusjärjestelmät eivät anna tilaa innovatiivisuudelle ja että se koetaan tässä toimintakentässä ongelmana. Siksi toivon, että maaseudun toimijat tekisivät innovatiivisia aloitteita yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Hyville aloitteille ja ideoille on aina kysyntää. Toinen haaste on se, että monissa hankealoitteissa keskitytään paikalliseen näkökulmaan. Maamerkit-ohjelman näkökulmasta kiinnostavia ovat sellaisten uusien toimintamallien kokeilut, joita voidaan myöhemmin hyödyntää muuallakin.

Ovatko maaseututoimijat jo väsyneitä yrittämään hankemaailmassa?

– Toimintamallimme eroaa perinteisistä rahoitusmalleista. Oppivana ohjelmana otamme ajatuksia vastaan, keskustelemme niistä ja katsomme soveltuisivatko aloitteet ohjelmaamme. Meillä ei ole virallisia hakuaikoja, joiden puitteissa luvataan jakaa tietty rahapotti tiettyihin tarkoituksiin. Lähdemme liikkeelle kuuntelemisesta ja tartumme kiinnostaviin ideoihin. Me emme vain vastaanota hankeideoita, vaan suunnittelemme niitä myös aktiivisesti itse. Yhteistyö alkaa aina yhteydenotosta asiantuntijoihimme, ei valmiista hankehakemuksista.

Sitra ei myöskään ole tutkimusrahoittaja, se on tiedostettava. Meillä on ohjelmatoimintaamme liittyen mahdollisuus selvittää kaikenlaisia kysymyksiä, jotka lähtevät ohjelmamme tiedonhankintatarpeesta ja silloin voimme toki tehdä yhteistyötä tutkijoiden kanssa. Tutkimusrahoitukselle on kuitenkin omat rahoituskanavansa eikä se kuulu rooliimme. Kaikista voimakkaimmin haluaisimme panostaa kokeiluihin ja demoihin. Teemme myös yhteistyötä yritys- ja liike-

toiminnan kanssa, mm. pääomasijoituksen keinoin. Työkalujemme skaala on siis hyvin laaja. Sitra on mahdollistaja – sekä näkijä että tekijä. Näkijän roolin vuoksi olemme käynnistäneet monia tiedusteluhankkeita: haluamme katsoa laajasti niin kotimaista kuin kansainvälistä toimintaa. Tekijyys on sitä, että haluamme käytännössä kokeilla uusia toimintamalleja ja panostaa yrityksiin, jotka edesauttavat strategiaa tavoitteitamme.

Teettekö kansainvälistä yhteistyötä?

– Sitran tyyppinen organisaatiomalli on aika ainutlaatuinen ja kansainvälisiä vastinpareja ei juuri ole. Kansainvälisyys on silti tärkeää. Syksyllä teemme ensimmäiset bench marking -matkat ja yksi eurooppalainen hajautettuihin liiketoimintamalleihin liittyvä hanke on jo käynnistetty. Maaseudun toimintakentässä ei ehkä riittävästi muisteta katsoa, miten muualla toimitaan. Maailmalla on kuitenkin valtavan paljon opittavaa ja nähtävää. Meidän pitäisi vain avata silmämme. Ja vaikka itse ilmiöt, ongelmat ja kysymykset olisivat samanlaisia, kaikkea ei silti tarvitse tehdä samalla tavalla. Suomalainen maaseutu on harvaa, mutta vieläkin harvempia löytyy.

Kertoisitko lopuksi, mikä tässä haastattelussa esille tulleista teemoista on sinulle henkilökohtaisesti kiinnostavin?

– Tämä onkin vaikea kysymys, sillä kaikki nämä asiat nivoutuvat yhteen. Voisi ajatella, että oman koulutustaustani puolesta biotalous- ja ekotehokkuuskysymykset ovat kiinnostavia. Kysymyksiä pitää kuitenkin ajatella ihmislähtöisesti. Niitä ei voi erottaa. Esimerkiksi ekotehokkuutta ei voi tarkastella ihmisten hyvinvoinnista erillään, vaan kaikesta tulee löytää synergiaa. Tässä työssä olen huomannut, että jokaisella on oma taustansa ja koulutuksensa, mutta uudet asiat yhdistävät ja innostavat. Minä innostun aidosti, jos joltain sidosryhmältä tulee ideoita, joissa on uutta ajattelua. Oikeastaan kiinnostavinta ei ole tema, vaan uusi näkökulma, ajattelutapa tai toimintamalli.